

Bijeenkomst Platform Bodembeheer Het veelkleurige bodemwatersysteem Koppel maatschappelijke opgaven met (bodem- en water-) systemen en netwerken!

BIJeenKOMST 1: DE ENERGIETRANSITIE

9 juli 2019, te gast bij gemeente Heerenveen. Locatie: Abe Lenstra Stadion in Heerenveen

Zowel op dit moment, als in de afgelopen jaren is er veel kennis ontwikkeld in de projecten van het [kennisprogramma](#) van het Convenant Bodem en Ondergrond. Deze projecten bestrijken heel Nederland en een breed scala aan maatschappelijke opgaven. Daarnaast zijn er ook allerlei netwerken in regio's actief die aan deze opgaven werken. Het is tijd om de regio, de netwerken, de kennis en de opgaven met elkaar te verbinden.

Tijdens 4 regiobijeenkomsten ligt de focus op 4 verschillende "kleuren" aan maatschappelijke opgaven, die we koppelen aan het bodemwatersysteem.

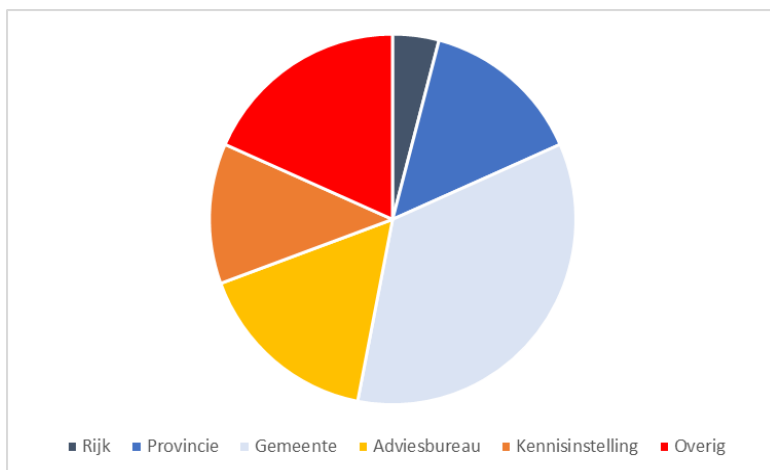
Overzicht bijeenkomsten. Houdt uw mailbox en de [website](#) in de gaten voor actuele locaties en data

1 - Focus: Energietransitie 9 juli, Heerenveen	2 - Focus: (hoog)stedelijke gebied Begin september, locatie G4
3 - Focus: vitale bodem Begin november, Zuid-Nederland	4 - Focus: klimaat en water dec/jan, locatie PM

Het doel van de bijeenkomsten is kennisdoorwerking en het uitwisselen van ervaringen. Specifieke cases uit de regio krijgen een prominente plaats in het programma. We sluiten elke bijeenkomst af met een kennisproeverij met de UP kennisprojecten en relevante netwerken met hun initiatieven.

Verslag BIJeenKOMST DE ENERGIETRANSITIE

De eerste bijeenkomst in de reeks, met als focus de energietransitie, vond plaats op 9 juli in het Abe Lenstra stadion in Heerenveen. Gemeente Heerenveen was voor deze middag gastheer. In deze bijeenkomst werkten we samen met de kennisomgeving Friese Bodem en Ondergrond, waarin de provincie en gemeenten samenwerken. Op de middag zijn zo'n 50 personen afgekomen, afkomstig van verschillende soorten organisaties. Iets meer dan de helft van de aanwezigen kwam vanuit de overheden (zie onderstaand taartdiagram).

Opening

Dagvoorzitter Leo Hamerlinck van het uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond verwelkomde de deelnemers en lichtte het programma van de dag toe.

Dit was de eerste van 4 regiobijeenkomsten van het Uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond, samen met Platform Bodembeheer. De focus deze sessie is op energietransitie, daarna volgen de andere sessies gedurende het jaar op andere locaties in het land.

Leo stelde het publiek een aantal vragen (Ben je voor je eigen gevoel in je bezig met de ondergrond?; Ben je in je werk bezig met energie?; Ben je in je werk bezig met de omgevingswet?). Hieruit blijkt dat de meeste mensen wel bezig zijn met de ondergrond en energie, maar dat de omgevingswet (integraal werken) bij de aanwezigen nog niet echt aan de orde is. Het onderwerp energie heeft in de afgelopen jaren klaarblijkelijk wel meer aandacht gekregen.

Tenslotte gaf Leo mee aan het publiek dat de bodem en ondergrond belangrijk zijn voor een verscheidenheid aan verschillende ruimtelijke opgaven en het oplossen van problemen.

Programma

tijd	onderdeel	spreker
13:00	Aanvang en opening	Dagvoorzitter Leo Hamerlinck (uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond)
13:10	Voorwoord en het belang van kennis	Tjeerd van der Zwan, burgemeester Heerenveen en trekker kennispilot Bodem en Ondergrond Veluweberaad
13:30	Inleiding kennisprogramma	Leo Hamerlinck (uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond)
13:45	Het Friese kennisplatform Bodem en Ondergrond	Wiepkje Elsinga (provincie Fryslân)
14:00	Interactieve sessies over de energietransitie aan de hand van kennisprojecten:	
	Geothermie	David van den Burg (Ambient) en Frank Schoof (Stichting Platform Geothermie)
	WKO	Johan Valstar (Deltares) en Maurice Henssen (Bioclear)
	Aquathermie	Ronald Roosjen (Deltares)
15:00	Koffie/theepauze	
15:20	Interactieve sessies over de energietransitie aan de hand van 3 cases uit de regio:	
	Gemeente Heerenveen als exploitant van geothermie?	Ilja van der Veen (gemeente Heerenveen) & Peter Smale (Alliander)
	Potentieonderzoek geothermie	Sebastiaan van der Haar (Royal HaskoningDHV)
	Integraal werken aan de energietransitie en ondergrond	Gerald Jan Ellen (Deltares) i.s.m. kennisinstellingen
16:20	Slotwoord	Dagvoorzitter Leo Hamerlinck
16:30	Borrel	

De presentaties zijn te vinden in het digitale archief van het Platform Bodembeheer op www.platformbodembeheer.nl.

Plenaire presentaties

Welkom en het belang van kennis

Tjeerd van der Zwan, burgemeester Heerenveen en trekker kennispilot Bodem en Ondergrond Veluweberaad

Namens het gemeentebestuur van Heerenveen heette burgemeester Tjeerd van der Zwan de aanwezigen van harte welkom op deze bijeenkomst van het Platform Bodembeheer over de energietransitie.

Je zou denken dat zo langzamerhand iedereen wel overtuigd is dat onze bodem en ondergrond onlosmakelijk verbonden zijn met grote bovengrondse maatschappelijke opgaven als energietransitie en klimaatadaptatie. Of het nu gaat om mijnbouwactiviteiten als gaswinning of geothermie, opslag van energie en CO₂, aquathermie, drinkwaterwinning of de veenweideproblematiek: kennis, inzicht en visie op het gebruik van bodem en ondergrond zijn nodig om de goede keuzes te maken.

De decentralisaties in het fysiek domein leggen dilemma's ten aanzien van het gebruik van de ondergrond op het bordje van de regionale overheden. We willen waterberging, bomen, kabels en leidingen, maar dat gaat lang niet overal meer samen omdat de ondergrond simpelweg vol zit. De energietransitie vraagt om een nieuwe ordening van de ondergrond: wat doen we met de gasleidingen? Hoe zorgen we er voor dat de warmtenetten en drinkwaterleidingen voldoende uit elkaar liggen zodat deze niet opwarmen? Hoe gaan we om met "verweesde" kabels en leidingen waarvan we niet precies weten of ze in gebruik zijn en die wel ruimte innemen? En wat doen we met de onduidelijkheid over het gebruik van kleine gasvelden. En wat zijn eigenlijk de risico's van geothermie (vaak worden ze onderschat, niet voor niets wordt het wel de knuffel-mijnbouw genoemd)?

Er zijn nog veel knopen die doorgehakt moeten worden op gemeentelijk en regionaal niveau. Bijvoorbeeld in onze omgevingsvisies en bijbehorende omgevingsplannen. Daarnaast moeten we keuzes maken in het kader van het Klimaatakkoord en de regionale energiestrategie. Om een goed bod te kunnen maken is het nodig te weten welke potentie er is vanuit bodem en ondergrond en tegen welke beperkingen we aan kunnen lopen.

Al met al genoeg redenen om in samenhang een prominente plek te krijgen op de bestuurlijke en politieke agenda. Het gevoel van urgentie bij bestuurders komt echter maar langzaam op gang en de vraag naar een meer integrale visie wordt eigenlijk alleen maar gevoeld wanneer de bestuurder geconfronteerd wordt met afzonderlijke vragen over gaswinning, een vergunning voor geothermie, aanvraag voor grote zonneweides, drinkwatervoorziening, etc. Borging van het publiek belang op dit gebied vereist een sterkere bestuurlijke betrokkenheid en meer kennis en inzicht op lokaal en regionaal niveau.

Op dit moment is de verbinding tussen lokaal en regionaal beleid en kennis nog te zwak. Zo is bijvoorbeeld de samenwerking tussen de landelijke planbureaus en kennisinstellingen met de decentrale overheden nog niet echt goed van de grond gekomen. Twee factoren belemmeren dat. Zo wijzen de Planbureaus er op dat zij wettelijk en budgettair nogal gebonden zijn aan hun departementale opdrachtgevers. Daardoor is samenwerking met gemeenten niet zo eenvoudig te realiseren. Anderzijds lukt het gemeenten niet goed om een gezamenlijke informatiebehoefte te definiëren. Maar zowel aan de kant van de Planbureaus en Kennisinstellingen als ook bij gemeenten zijn de uitgangspunten aan het schuiven. De decentralisaties spelen daarbij een belangrijke rol.

Een strategie om te komen tot een versterking van de onderlinge samenwerking moet in ieder geval rekening houden met het feit dat de gemeentelijke kennisbehoefte anders zijn dan die van departementen.

Bij gemeenten is bijvoorbeeld de uitvoering steeds meer het vertrekpunt en niet het sluitstuk van de beleidscyclus. Dat vergt een ander type informatie, minder gericht op monitoring en verantwoording (al blijven die relevant), maar meer op casuïstiek en het bieden van handelingsperspectieven (wat werkt wel en wat werkt niet, praktische kennis op basis van opgedane ervaring). Kennis en informatie moet bovendien zo actueel mogelijk zijn, het liefst real time. Statistische kennis is vaak al wat verouderd en alleen al daarom niet altijd bruikbaar. Decentrale overheden werken steeds intensiever samen met maatschappelijke partners, zoals groepen van ondernemers of inwoners. Dat stelt hoge eisen aan de transparantie, vindbaarheid, onafhankelijkheid en controleerbaarheid van kennis en informatie. Maar ondernemers en inwoners zijn vaak zelf ook leveranciers van informatie en kennis. Hoe zorgen we ervoor dat die ook een plek krijgen?

De aanpak van de grote maatschappelijke opgaven vereist ook het overschrijden van vaak organisatorisch bepaalde domeinen. Dat betekent dat ook de behoefte aan onderling gekoppelde data en informatie toeneemt. Data die voor een deel bij verschillende kennisinstellingen afzonderlijk worden verzameld en bewerkt.

Op verschillende manieren en op verschillende plekken wordt geprobeerd de verbinding tussen kennisinstellingen en decentrale overheden te versterken. Zo is er al enige tijd het “Veluweberaad” actief waarin bestuurders van rijk, decentrale overheden en kennisinstellingen werken aan het optimaliseren van de toegankelijkheid, toepasbaarheid en acceptatie van kennis op regionaal niveau.

Ook vanuit het Bodemconvenant hebben de betrokken partijen aangegeven dat in de volgende fase van het uitvoeringsconvenant veel meer de nadruk moet liggen op de relatie tussen kennisinstellingen en decentrale overheden. Burgemeester van der Zwan voegt daar zelf nog aan toe dat het goed zou zijn ook een deel van het nog beschikbare kennisbudget hiervoor in te zetten. Vanuit het Veluweberaad is een kennispilot bodem en ondergrond gestart, gericht op het thema energietransitie. Op de Platform Bodembeheer bijeenkomst hopen we geschikte onderwerpen te selecteren voor die kennis-pilot en vragen te beantwoorden zoals: welke partijen in relatie tot kennis en inzicht zijn van belang en hoe komen we tot een relevante regionale kennisagenda. Hoger doel is om partijen te verbinden, zodat kennis, beleid en uitvoering beter op elkaar aansluiten en we gezamenlijk invulling kunnen geven aan de maatschappelijke opgaven waar we de komende tijd voor staan. burgemeester Tjeerd van der Zwan wenste de deelnemers veel succes met de middag.

Inleiding kennisprogramma

Leo Hamerlinck (uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond)

Leo Hamerlinck van het uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond lichtte het kennisprogramma van het UP toe. Het belang van kennis over de bodem en ondergrond heeft een belangrijke plek gekregen in het Convenant Bodem en Ondergrond (met name in artikel 13 wordt hierop ingegaan). Dit punt wordt daarmee ook ondersteund door de verschillende partijen die het convenant ondertekend hebben. Daarnaast is er ook geld voor vrijgemaakt in de Rijksbegroting.

De kennisinfrastructuur voor het uitvoeringsprogramma Bodem en Ondergrond is gebaseerd op drie verschillende pijlers:

- De kennisagenda die 2-jaarlijks herijkt wordt: Doordat de maatschappij zich ontwikkelt gedurende de tijd is het van belang dat de kennisagenda zich aanpast aan deze ontwikkelingen. Een herijking van de agenda zorgt dat nieuwe ideeën, ontwikkelingen en inzichten een plek kunnen krijgen binnen kennisagenda.
- Kennis- en innovatieontwikkeling: op basis van de thema's uit de kennisagenda worden kennisprojecten ontwikkeld. Deze kennisprojecten worden samen met decentrale overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven uitgevoerd. Gestreefd wordt naar een aanzienlijke multiplier: overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen dragen ook “cash” of in-kind bij aan de kennisprojecten.
- De kennisdoorwerking: Dit derde punt focust zich op hoe je zorgt dat de kennis die ontwikkeld wordt op de juiste plekken terecht komt. Hierbij gaat het ook om de meer theoretische/abstracte kennis die ontsloten moet worden bij kennisinstellingen of universiteiten en deze te operationaliseren naar de praktijk. Maar uiteraard kan er ook een wisselwerking plaats vinden tussen theorie en praktijk.

Deze pijlers zijn doorvlochten met alle relevante maatschappelijke thema's zoals ook zijn opgenomen in de kennisagenda.

Ook moet er met stakeholders (dit kunnen het rijk, decentrale overheden, bedrijven, adviesbureaus, etc. zijn) in gesprek worden gegaan over aan welke kennis/informatie zij behoefte hebben. Hierbij is van belang dat deze kennisvraag heel gericht wordt opgehaald. Aan de hand van deze opgehaalde kennis kunnen dan ook weer nieuwe regioprojecten worden opgestart. Deze regioprojecten worden gedeeltelijk betaald vanuit de UP-kennisingelden, maar ook consortia tussen kennisinstellingen, overheden en bedrijven dragen hieraan bij.

Verder wordt er verteld dat er veel partijen zich hebben aangesloten bij dit uitvoeringsprogramma, dit gaat om provincies, gemeenten, waterschappen, omgevingsdiensten, kennisinstellingen en bedrijven. In de projectthema's van alle projecten zit een link naar de bodem en/of ondergrond in een bepaalde vorm

Leo gaf aan dat gemeenten elkaar nog te weinig opzoeken in de regio, ondanks dat de onderwerpen waar ze mee bezig zijn wel grensoverschrijdend zijn. Een mogelijke reden is dat voor veel gemeenten de budgetten

onder druk staan omdat er door de decentralisatie tegenwoordig veel meer gemeentelijk geld naar het sociale domein gaat in plaats van het ruimtelijke. Dit maakt het lastig om meer tijd en mankracht te steken in dit gebied. Veel gemeenten kijken daarom ook naar wat de omgevingsdiensten vertellen over het thema.

Tenslotte wordt er verteld dat er oog moet zijn voor het zoeken naar en verbinding leggen met andere projecten, onderzoeken en programma's bij andere werkvelden (energie, klimaat landbouw). En dat er verder ook aandacht besteed moet worden aan netwerken en deze onderhouden moeten worden omdat veel kennis die hierbinnen ligt persoonsgebonden is.

Het Friese kennisplatform Bodem en Ondergrond *Wiepkje Elsinga (provincie Fryslân)*

Wiepkje licht in haar presentatie twee onderwerpen toe: de circulaire economie (in betrekking tot het hergebruik van grond) en het ontstaan van het Kennisplatform.

Binnen de circulaire economie wordt de circulaire innovatie gezien als onderdeel hiervan. Deze is ontstaan rondom de vraag wat er gedaan moet worden met de grond die overblijft bij infrastructuurprojecten in Fryslân. Deze werd namelijk nu altijd als afvalstof gezien. Hierbij was dan ook met name informatie nodig over de bruikbaarheid van deze grond en of deze nog hergebruikt kon worden voor andere doeleinden (soms is dit namelijk niet mogelijk door vervuilingen). Hieraan gekoppeld ligt ook de naleving van de wet- en regelgeving die er is rondom het (her)gebruik van grond of bagger i.r.t. certificering en het borgen van de kwaliteit (milieuhygiënisch/civieltechnisch). Het doel van 'Grip op Grond' is ook het faciliteren van de verbindingen tussen partijen die grond kwijt willen of nodig hebben. Als voorbeelden werden genoemd de koppeling tussen het uitdiepen van een recreatiemeer en de constructie van het knooppunt Joure, en de uitwisseling van grond tussen de N31 en de vismigratierivier bij de Afsluitdijk. Maar ook kleinere koppelingen als het aanvullen van bermen of opvullen van kades, baggeren en natuuropgaven. Bij de Provincie Fryslân is als koploper veel kennis aanwezig op dit onderwerp. www.fryslan.frl/gripopgrond waarop o.a. een interactieve kaart zichtbaar is van alle actuele vraag en aanbod van grondstoffen en reeds behaalde koppelingen.

Door slim plannen en onderling afstemmen wordt voorkomen dat grond over grote afstanden wordt vervoerd, dit scheelt uitstoot, het verbruik van fossiele brandstof en belasting milieu. Door hergebruik is minder primaire grondstof nodig. De Friese circulaire werkwijze is circa 26% minder milieubelastend. Deze werkwijze wordt tevens verkend voor beton en asfalt.

In het tweede deel vertelde Wiepkje over het Kennisplatform en het belang van kennisverspreiding. Dit wordt onder andere gedaan door het aanbieden van een minor aan de Noordelijke Hogeschool en het organiseren van congressen. Het kennisplatform gaat juist niet over m3 maar over zaken die spelen in de bodem en ondergrond. Onderwerpen als veranderende regelgeving, delfstoffen, energietransitie, omgevingswet of een concrete case en hoe hiermee om te gaan worden met elkaar besproken. Niet zelf het wiel uitvinden maar samen van elkaar leren of optrekken. Het kennisplatform bestaat uit een kerngroep met alle Friese gemeenten, maar in nauw contact met Wetterskip, Fumo en Bodem+. Hierbij kunnen kennisinstituten uiteraard helpen om vragen of casussen die spelen te beantwoorden of adviseren. We hebben in NL een doelstelling i.k.v. circulaire economie, alleen samen kun je deze doelstelling bereiken. Dit laat ook zien dat de kennis en bekendheid van het Kennisplatform breder verspreid en uitgedragen worden dan alleen tussen overheden. Hierbij wordt kennisuitwisseling ook als belangrijk geacht. Het kennisplatform is van alle Friese gemeenten, provincie faciliteert het platform.

Er bestaan twee onderdelen van het kennisplatform: Structurele themamomenten waar er over bepaalde onderwerpen discussie plaats kan vinden; en een vragenloket waar mensen vragen in kunnen dienen. Deze vragen kunnen dan gekoppeld worden aan iemand die hier ervaring of kennis over heeft zodat deze beantwoord kunnen worden en weer naar allen verspreid kunnen worden.

Het team van de provincie is actief op sociale media w.o. LinkedIn en Facebook (Grip op Grond) waarop kennis, mooie koppelingen, bijeenkomsten, bezoeken of uitnodigingen voor interessante bijeenkomsten worden gedeeld.

Presentaties zijn te vinden onder www.platformbodembeheer.nl >> archief

Parallele sessies ronde 1

De eerste ronde sessies ging in op verschillende kennisprojecten die zijn uitgevoerd ikv het kennisprogramma van het uitvoeringsprogramma bodem en ondergrond.

Geothermie	David van den Burg (Ambient) en Frank Schoof (Stichting Platform Geothermie)
WKO	Johan Valstar (Deltares) en Maurice Henssen (Bioclear)
Aquathermie	Ronald Roosjen (Deltares)

Geothermie

David van den Burg (Ambient) en Frank Schoof (Stichting Platform Geothermie)

Deze sessie werd verzorgd door stichting Platform Geothermie en het UP initiatief rond geothermie. Centrale vragen zijn: Wat is geothermie? Wat loopt er allemaal en wat zijn de rollen van stakeholders?

Frank Schoof start de bijeenkomst met een toelichting op geothermie. Hij is van het Platform Geothermie, dat is opgericht om verantwoorde toepassing van geothermie in Nederland te bevorderen. Frank start door aan te geven dat de 3,64 PJ die de 18 actieve doubletten in 2018 hebben geproduceerd, voornamelijk worden gebruikt in de glastuinbouw. Daar zit nog groeiemogelijkheid in, bijvoorbeeld in andere toepassingen. Daarnaast is er ondiepe en ultradiepe geothermie, hoewel met de laatste in Nederland nog geen ervaring is.

Frank gaat in op risico's en aandachtspunten. Daarbij komen breuklijnen aan de orde, zout grondwater die de buizen kan aantasten, de noodzaak van dubbele verbuizing en seismische gebeurtenissen bij het boren of daarna. Belangrijk is om een model van de ondergrond te maken, zodat je weet waar je tijdens de realisatie tegen aan kunt lopen, en om een meetnetwerk voor de exploitatiefase in te richten. De risico's zijn weliswaar vergelijkbaar met andere mijnbouw, maar zijn qua orde van grootte veel minder groot. Burgemeester Tjeerd van der Zwan van Heerenveen vertelt dat Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) recent een waarschuwing heeft afgegeven omdat installaties niet overal optimaal zijn uitgevoerd. Daar moeten we van leren, zeker om publiek draagvlak niet te verliezen en juist op te bouwen.

Frank eindigt met de zes ingrediënten die volgens het Masterplan Aardwarmte uit 2018 belangrijk zijn voor geothermie: passende wet- en regelgeving, veilige en effectieve operationele activiteiten, robuust maatschappelijk draagvlak, innovatie, aansluiting op warmtenetten en rendabele projecten. Tenslotte zijn advies: zoek afzet bij grote warmtevragers en denk goed na over de zomerse periode als de vraag naar warmte minder groot is.

David van de Burg (Ambient) gaat verder met de kennisvraagstukken rondom geothermie waarbij de primaire focus ligt op kennisvragen bij decentrale overheden. Zijn presentatie zet deze ordelijk uiteen. Deze komen voort uit een deskstudie alsmede gesprekken (circa 20) waaraan mensen uit de praktijk (publiek en privaat) van geothermie hebben meegewerkt. David constateert daarin dat decentrale overheden steeds beter aanhaken, vooral bij de organisatie rondom geothermie. Dat is eigenlijk heel snel, in pakweg drie jaar, opgebouwd.

Op basis van het onderzoek heeft David het juridische speelveld in beeld gebracht. Dat heeft een lijst van 9 punten opgeleverd (zie de sheets). Uit de zaal komt de opmerking dat SodM een wel heel erg grote verantwoordelijkheid heeft. Burgemeester Tjeerd van der Zwan merkt daarbij op dat deze verantwoordelijkheid ook bij gemeentelijke bestuurders wordt gevoeld, zij moeten missers immers aan de bevolking uitleggen. De situatie is op dit moment zo dat de aaibaarheid van mijnbouw in de samenleving niet heel groot is.

David constateert dat kennis nodig is, die vaak nog moet worden binnengehaald bij gemeenten of regio's. Hij constateert dat er op dit moment op meerdere plekken kennis wordt ontwikkeld en dat de slagen niet per definitie gemaakt zullen worden door nog een nieuw kennisprogramma maar veel meer door het borgen en begrijpelijk ontsluiten van de kennis. Qua inhoud blijkt uit het onderzoek dat gemeenten vooral op zoek zijn naar risico's bij exploratie en exploitatie van geothermie. Ten tweede beseffen ze zich steeds vaker dat de ruimte in de ondergrond schaarser wordt. En ten derde is het nodig om kennis te hebben over het bodemgrondwater en ondergrondsysteem, voldoende om toekomstige vragen te kunnen beantwoorden dan wel de antwoorden te kunnen ophalen bij experts.

Wethouder Jelle Zoetendal van Heerenveen vraagt zich af of dit voor iedere afzonderlijke gemeente geldt. De zaal komt tot de constatering dat deze kennis in de basis regionaal aanwezig moet zijn (in een regionaal netwerk) zodat vragen proactief (implementatie geothermie in instrumenten Omgevingswet en regionale energiestrategie etc.) als reactief (bij vergunningaanvragen in het kader van de Mijnbouwwet, etc.) te beantwoorden vanuit kennisinstituten. EZK dient, in overleg met de koepels (VNG en IPO) na te gaan hoe een dergelijk netwerk opgetuigd en ingebed kan worden.

WKO

Johan Valstar (Deltares) en Maurice Henssen (Bioclear)

WKO vormt in de energietransitie een belangrijke optie in stedelijk gebied. Projecten "WKO Plus: duurzame energie en sanering" en "Hogere dichtheid van bodemenergiesystemen voor meer CO₂ besparing" werden daarom gepresenteerd in deze sessie. Ook werd gesproken over de organisatorische en beleidsmatige inpassing, waar liggen de behoeftes? De aanwezigen van de sessie vormden een gemêleerd gezelschap van overheden, adviesbureaus, aannemers en overige.

Johan Valstar begon met een toelichting op het project 'Hogere dichtheid van bodemenergiesystemen voor meer CO₂ besparing'. De warmtevraag is een groot deel van de energievraag en WKO heeft een enorme groeipotentie. Maar er is veel ruimte nodig. Belemmeringen zijn verontreiniging en de grote afstanden tussen systemen ter voorkoming van interferentie. De aanleiding voor het project was de drukte in de ondergrond, er is geen negatieve interferentie toegestaan in de huidige wet- en regelgeving en we hebben te maken met een onderbenutting van de huidige systemen (of een te grote claim bij de vergunningaanvraag).

Het project heeft een model gemaakt om inzicht te krijgen op het rendement van systemen. Er is eerst gekeken naar de energievraag van gebouwen en de klimaatinstallatie en daar is een grondwatermodel aan gekoppeld. Daarmee zijn een aantal simulaties uitgevoerd. Er is gekeken naar verschillende ordeningsprincipes, en wat de "thermische straal" is van de systemen. Op die manier kun je optimaliseren qua aantal systemen: dus waar treedt daadwerkelijk interferentie op en waar kunnen nog systemen bij. Op deze manier kan optimaal CO₂ worden bespaard. Conclusies: de eerste doubletten zorgen voor meeste CO₂ besparing; De piekvraag geeft beperkte CO₂ besparing, maar een hoge ruimteclaim; het project geeft inzicht in CO₂ besparing en in rendement van WKO-systemen en inzicht in ruimtelijke ordening. De volgende stap is de beleidsmatige inpassing. Allereerst is het wenselijk om te bepalen wanneer het te druk wordt in de ondergrond. Voor die locaties kun je dan aan de volgende opties denken: opstellen van ruimtelijke ordeningsregels op basis van rendement; opname in omgevingsvisies en -plannen; inperken van vergunningen op basis werkelijk gebruik; eisen stellen aan temperatuurverschil; piekvraag opvangen, moet die wel via WKO of op een andere manier worden opgepakt. Ook moet er aandacht zijn voor de extra kosten voor bestaande vergunninghouders.

Tot slot geeft Johan een goed voorbeeld op het gebied van samenwerking ondergrond: het grondwatermodel MIPWA, in de noordelijke provincies i.s.m. waterschappen en Vitens.

Maurice Henssen vervolgt met de presentatie over WKO+ over duurzame energie in de stad en verbetering van de grondwaterkwaliteit. Er zijn pilots in Utrecht, Zwolle, Apeldoorn en in Denemarken uitgevoerd.

Geschikte locaties zijn locaties met een grote energievraag, maar ook verontreinigingen (chloorkoolwaterstoffen). Je kunt niet zeggen dat alleen energie belangrijk is, ook de kwaliteit van bodem en grondwater blijft van belang. Idee is om de twee doeleinden te combineren. Bij bestaande WKO's worden bacteriën ingebracht, in de WKO put zelf is het meest efficiënt, maar dit wordt soms gezien als belemmering vanwege mogelijke verstoppingen. Injectie van de bacteriën in de nabijheid van de putten (stroomafwaarts) en/of in specifieke zones die in de beïnvloedingsfeer van de WKO liggen is een alternatief. De bacteriën breken de verontreinigingen af. Je gebruikt de WKO als pomp/systeem. Maurice liet foto's zien van de kweekreactor in Heerenveen, waarin het bacteriemengsel wordt gemaakt. Het transport gebeurt in IBC vaten die dan naar locatie gebracht worden. Na injectie plakken de bacteriën aan de bodem en breken de verontreiniging die via het grondwater langs stroomt (water dat wordt aangeleverd via de WKO waterstroom) langdurig af. Ook in Denemarken hebben ze een WKO aangelegd om een pilot te draaien. Ook daar werd in snel tempo de verontreiniging afgebroken. Over de temperatuur: deze is in de case Denemarken redelijk sterk verhoogd ten opzichte van de natuurlijke temperatuur (zijnde 11 graden) naar 24 graden. Als je de temperatuur omhoog brengt, wordt de bio-actieve zone met bacteriën nog actiever. Maar in praktijk zie je vaak niet zulke hoge temperaturen (een evt onbalans is een probleem). De volgende stap is: hoe zorg je ervoor dat dit soort concepten gaan landen? Worden deze opties mogelijk via Omgevingsvisies? Hoe wordt het in de praktijk toegepast?

Energie is leidend, en de plus is de sanering, niet andersom. Op deze manier kan het ook financieel uit na de sanering.

De discussie in deze sessie werd nav beide verhalen en een stelling gevoerd: "De drive voor de koppeling van wko en sanering moet vanuit de overheid gestimuleerd worden. Vraag: welke overheidslaag?"

Stel je wil positieve interferentie creëren? Hoe doe je dat? Moet de overheid dat doen? De discussie ging met name over wie de kar moet gaan trekken. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de fysieke leefomgeving, waarin ook water een rol speelt. Bodemenergieplannen (waar je wat wilt) zijn gemeentelijk. De gemeente weet wat er aankomt, ruimtelijk gezien. Dus dan is de gemeente dus aan zet.

Als je nieuwe afspraken wilt maken over grootschalige grondwaterverontreinigingen, dan is de provincie ook aan zet. En de provincie kan de match maken om mee te koppelen met de grootschalige grondwaterverontreinigingen.

Ook moet je een ontwikkelaar zoeken die dat ziet zitten. De ontwikkelaar wordt opeens ook energie-exploitant. Moet die niet aan bepaalde eisen voldoen? Wie neemt de risico's hiervoor?

Het signaleren dat er aanvragen komen voor WKO in gebieden met verontreinigingen is al een PLUS, en dan moeten partijen bij elkaar komen. Wat is eerste loket waar de aanvraag komt? Combinaties maken blijft lastig. De omgevingswet zou dat kunnen stimuleren door hierin vast te leggen dat je een rijtje afloopt (o.a. kijken naar grondwaterkwaliteit) bij een WKO aanvraag. Maar dit kan ook averechts werken: dat mensen het te complex vinden en geen WKO meer willen aanleggen.

Aquathermie

Ronald Roosjen (Deltares)

Deze sessie ging in op het programma Energietransitie Versnellen door Aquathermie (EVA). Hierin bespreken we met u de kansen van aquathermie in de energietransitie, de koppeling met ondergrondse warmte- en koudeopslag, mogelijke meekoppelkansen met het grondwatersysteem en diverse aspecten (financieel, meervoudig gebruik, drukte ondergrond) van aquathermie.

Redenen voor de deelnemers van deze sessie om aan te sluiten bij deze sessie waren:

- Interesse in energietransitie, geen kennis van aquathermie, maar vooral geïnteresseerd in hoe het werkt.
- Meer inzicht krijgen in aquathermie
- Interesse in de inhoud voor communicatie naar buiten toe
- Betrokken bij de gemeentelijke energietransitie, link naar aquathermie in Fryslân vanwege veel water
- Betrokken in projecten met energietransitie en RES. Vooral nu focus op zonnepanelen en windenergie. Aquathermie is mogelijk een toekomstbestendig alternatief voor het stuk warmte.
- RWS – Mogelijk raakvlak met onderhoud van wegen waar verzakkingen plaatsvinden
- Dorp in de gemeente wil energieneutraal worden, 1 van de mogelijke opties hiervoor is Aquathermie

In water zit veel meer energie en warmte opgeslagen dan in bijvoorbeeld lucht. Dit zorgt ervoor dat deze warmte afgetapt kan worden om ervoor te zorgen dat gebouwen met deze warmte opgewarmd (of gekoeld) kunnen worden. Er zit met name veel potentie in het oppervlakte om warmte te winnen, en in grondwater om de warmte voor het winterseizoen op te slaan. Er zijn drie varianten van Aquathermie: Thermische energie uit oppervlaktewater (TEO), afvalwater (TEA) en drinkwater (TED).

Vanuit stilstaand water (zoals plassen) kun je warmte onttrekken, maar je kan meer warmte onttrekken uit stromend water. In stilstaand water is het dan belangrijk om dan aan beide kanten van de plas een in- en uitlaat te plaatsen zodat er gebruik gemaakt kan worden van het gehele wateroppervlakte. Je moet zoeken naar een circulatiepatroon. Ook liggen hier kansen voor de waterkwaliteit doordat water in beweging komt. Kleinschaliger aanleg van warmtenetten, gevoed door aquathermie kan mogelijk ook (in dorpen met 5000 mensen in Denemarken zijn ook warmtenetten aangelegd). Daarnaast kan het op individueel niveau in een case to case basis (bijvoorbeeld een huis dat aan een vaart staat).

Warmteopslag vindt plaats in de ondiepe ondergrond (minimaal 20 m onder het maaiveld). Je stopt de warmte in het grondwater waarbij je deze dan weer gebruikt in de winter. Hierbij is het dan wel zo dat je een gebied nodig hebt waar er weinig beweging zit in de ondergrond qua grondwater (zodat je warmere water niet wegstroomt). Voor Fryslân is het nog wel de vraag of het uit kan dat er meer dun bebouwde wijken ook aangesloten worden aan warmtenetten die verwarmd worden met AT. Ook kan er nog gekeken worden naar het slotenstelsel dat aanwezig is in Fryslân, maar dit moet nog verder uitgezocht worden.

In 2021 moeten gemeenten op hoofdlijnen aangeven wat er mogelijk is qua stroomopwekking en warmteopwekking in de regio. Dit is zowel (met name) zon- en windenergie voor stroom, en ook wat er aan warmteopwekking gedaan kan worden. Hierbij is nodig dat er met stakeholders gesproken wordt. Dit valt ook samen met het afkoppelen van gebieden van aardgas. De RES en Visie Warmte moeten elke 2 jaar opnieuw bekeken worden op dit punt. Verder is als eerste datum 2021 gekozen als een aanjager op dit onderwerp zodat er alvast over wordt nagedacht.

Uiteindelijk moet je een goede mix van aquathermie, geothermie en warmtepompen zoeken in een gebied. Er is namelijk niet 1 methode die beter is dan alle andere methoden. Dit is een belangrijk onderdeel van de discussie, samen met bijvoorbeeld de stroomvoorzieningen in gebieden en dient ook met dit punt in het achterhoofd gevoerd te worden. Deze moet uiteindelijk op een gemeentelijk niveau gevoerd worden, daar waar een beslissing genomen zal moeten worden.

Tenslotte is het nog niet duidelijk wie de Aquathermie systemen zal gaan beheren. Dit kan meer van de kant van de overheid komen, maar ook burgerinitiatieven, nutsbedrijven, netbeheerders etc. kunnen een mogelijke rol kunnen gaan spelen.

Parallele sessies ronde 2

In de tweede ronde sessies werden een aantal cases besproken. Bij iedere sessie zat een “referent” die de rode lijnen en vragen voor de toekomst uit de sessie destilleerde.

Gemeente Heerenveen als exploitant van geothermie?	Ilja van der Veen (gemeente Heerenveen)
Potentieonderzoek geothermie voor de provincie Overijssel en de provincie Gelderland	Christiaan Hoetz (Royal HaskoningDHV)
Aquathermie Heeg	Provincie Fryslân

Gemeente Heerenveen als exploitant van geothermie?

Ilja van der Veen (gemeente Heerenveen)

Deze sessie ging in op de kansen en belemmeringen voor ontwikkeling van een Heerenveens warmtenet.

Ilja van der Veen leidt de sessie in met een toelichting op de huidige situatie. Waarom aardgasvrij? Dit is vanwege gaswinning en aardvbevingen in Groningen, het tegengaan van de klimaatverandering, een beperkte gasvoorraad en ook de geopolitiek is van belang (onafhankelijk van Russisch gas). Ook spelen de Heerenveense ambities en de kansen op het gebied van innovatie mee.

Heerenveen heeft met de Regionale EnergieStrategieën (RES) een hoge ambitie neergezet. De decentrale overheden willen met de RESen eigen regie over wat ze kunnen leveren. Opwek, energiebesparing en warmtetransitie zijn van belang.

Warmtenetten zijn nu nog niet gereguleerd. Daar gaat deze sessie nu ook op in. De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (RLI) heeft in hun rapport in kaart gebracht welke technieken nu rijp zijn en welke minde om in te zetten bij verwarming van woningen en ook wat de warmtetransitie betekent voor ondergrondse infrastructuur. Hergebruik met duurzaam gas betekent dat je minder in de grond hoeft te roeren. Met verschillende warmtestromen heb je wel een nieuwe ondergrondse infra nodig.

Als we inzoomen op de woningvoorraad: vooroorlogs is het lastigst te isoleren en dat is lastig voor warmtenetten. Woningen van tussen '45 – '65 zijn enigszins te isoleren, maar vanaf '65-'75 is het meest interessant. CE Delft heeft een analyse op warmteopties op buurtniveau voor alle Friese buurten uitgevoerd (exclusief afwegingen bewoners of gemeenten). Conclusies: een collectieve optie is in de kern van Heerenveen het meest geschikt. De gemeente gaat dit verkennen. Een warmtenet met Hoge Temperatuur (HT) is vooral een optie icm geothermie als bron. Als geothermie wegvalt dan schakelen veel gebieden over naar de (hybride) warmtepomp als beste optie. Geothermie heeft potentie in het gebied. Ook (HT/LT) restwarmte is hier en daar beschikbaar. Ilja eeft het woord aan Peter Smale.

Peter Smale (Alliander), ging vanuit perspectief van de netbeheerder in op de warmtetransitie Heerenveen. Alliander (holding) / Liander is een netbeheerder van gas en electra en zit door groot deel van Nederland. Liander beheert 91.000 km electriciteitskabel 42.000 km gasleiding. De energietransitie heeft een enorme impact. Bijvoorbeeld: de grote groei van zonneparken aansluiten is moeilijk omdat het landelijk gebied een elektriciteitsnet met dunne kabels heeft voor een laag verbruik. Dat verandert nu door grootschalige teruglevering en daar is het net niet op berekend. We gaan in Nederland van centrale naar decentrale opwek en dat doet wat met het netwerk: pieken en dalen; opslag en flexibiliteit. Hoe los je dat op. Tevens is er een toename in electrificatie. Daarvoor is een bestendige infrastructuur nodig. Liander is betrokken bij de RESsen, bijvoorbeeld om mee te denken waar de duurzame opwek komt, zodat je goed investeert. Iedere euro die Liander die uitgeeft komt namelijk terug in het energietarief, dus investeringen moeten rendabel zijn.

Hoe is Liander nu betrokken bij warmtenetten? De warmtemarkt is niet gereguleerd. Er is geen splitsing, geen wettelijke taak bij een beheerder om hieraan te werken en dat zou Liander wel graag willen. Er zijn dus verschillende organisatievormen: vaak zie je gesloten netten, soms een "third party acces". Waar Liander heen wil, zijn open warmtenetten met een onafhankelijk netbeheer (enige voorbeeld: Zaanstad). Voordelen van een open net: transparant voor een klant; betrouwbaar want er zit een netbeheerder op; betaalbaar; niet discriminerend; keuzevrijheid voor de afnemers.

Liander heeft een tool ontwikkeld op basis van eigen data en open data om wijken te analyseren op basis van de status en capaciteit van de gas- en elektriciteitsnetten. Dit is om gemeenten en woningbouwcorporaties inzicht te geven in wat het betekent om van het gas af te gaan en wat dat kost. Het beginnen bij oudere gasnetten is kosteneffectiever. De netten worden afgeschreven in 40 jaar, maar dan is er nog wel een bepaalde restwaarde. Als netten voor 80% zijn afgeschreven, wordt het interessant om te gaan vervangen. Als je heel Heerenveen omzet naar electriciteit (all electric) dan kost alleen al de aanpassing van het lokale elektriciteitsnet ruim 8 mln euro (getallen zijn indicatief, er kunnen geen rechten aan worden ontleend). Peter heeft naar 2 wijken gekeken: Heerenveen noord, 2000 adressen, veel label G maar ook B woningen, dus met een forse isolatieopgave. Het leidingennetwerk is voor de helft 80% afgeschreven. De restwaarde is 9 ton, verwijdering kost 1 mln. Dit is dus niet beste wijk om mee te beginnen. In de buurt Nijhaske zijn ruim 1500 adressen, veel energielabels C en B (jaren 70). 80% van het gasnet is hier voor 80% of meer afgeschreven. De restwaarde 534 keur, verwijderen van het gasnet kost 797 keur. Het zou in dit geval de voorkeur hebben van Liander om eerst hier mee aan de slag.

Liander heeft als eindboodschap:

- De energietransitie moet niet alleen snel gebeuren, maar vooral ook slim om kosten te besparen (die terugkomen in de tarieven).
- Betrek de netbeheerder tijd bij de warmtetransitie of (duurzame) opwek.
- Ga naar open warmtenetten met onafhankelijk netbeheer.

De vraag in de discussie is: kan de gemeente Heerenveen exploitant worden van een warmtenet? Een van de aanwezigen is niet onder de indruk van de genoemde kosten om gasnetten te vervangen ten opzichte van het zetten van een geothermiedoublet. Er zijn diverse gemeenten in Nederland die samenwerkingsmogelijkheden zoeken met private partijen. Dit lijkt soms goed te gaan, maar soms trekken private partijen zich ook terug door de kosten. Dus dan zijn gereguleerde systemen op langere termijn goedkoper en betrouwbaarder. Dus meerdere bronnen op 1 systeem aansluiten en een infrastructuur aanleggen als overheid. Als je het aan de markt overlaat vindt cherrypicking plaats. Alleen de meest rendabele locaties worden opgepakt en de rest laten ze liggen en wordt juist duurder op de lange termijn. Heerenveen hecht ook aan de sociale energietransitie, mensen met een kleinere beurs moeten ook geholpen worden.

Een vraag uit het publiek ging in op de leidingen: wie bepaalt de grondroeringsgevoeligheid? Bij het opstellen van criteria: kijkt Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) mee. Welke leidingen liggen er en welke risico's liggen daaraan vast? Bijvoorbeeld: grijs gietijzer en asbestcement zijn materialen die versneld uit de bodem gehaald moeten worden, voor 2040 en mogelijk zelfs eerder.

Een vraag ging in op kosten: stel dat we Heerenveen duurzaam energieneutraal willen maken, wat kost dat aan leidingen in de hele gemeente? Peter antwoordde dat dit niet bekend is, maar dat het om miljoenen gaat. In 2019 wordt in Fryslân 85 mln besteed aan de netwerken, dat was 60 mln meer dan het jaar daarvoor en het neemt niet af. Maar, het onderhoud van huidige netwerken kost ook geld en als we niks doen op warmte, en alleen inzetten op electra dan moeten we het elektriciteitsnet 5/6 keer verzwaren.

Een laatste opmerking uit de zaal: de energietransitie is een enorme maar mooie opgave, we kijken vanuit verschillende invalshoeken om zo de puzzelstukjes bij elkaar te zoeken.

Potentieonderzoek geothermie voor de provincie Overijssel en de provincie Gelderland **Sebastiaan van der Haar (Royal HaskoningDHV)**

Welke stappen doorloopt een provincie als ze op zoek gaat naar de potenties van geothermie binnen haar provinciegrenzen? Wie betrek je, welke informatie is nodig, waar moet je op letten? Een interactieve sessie gebaseerd op praktijkervaringen in meerdere provincies en regio's.

Sebastiaan van der Haar van Royal HaskoningDHV vertelt over de zoektocht die de provincie Overijssel maakt ten aanzien van warmte uit de bodem. Het onderzoek is in gang gezet in het kader van de energietransitie, waarin geothermie een mogelijk rol kan spelen. De vraag is: hoe krijgen we dit beter en meer gerealiseerd? Uiteindelijk is het wenselijk om inzicht te krijgen in de haalbaarheid van bodemenergie. Om die reden wordt er onderzoek gedaan naar meerdere diepten. Dan is het belangrijk om de warmtevraag, de belangen en de bodem zelf te kennen.

In dat traject wordt tegelijk gekeken naar bodempotentie (met bestaande informatiebronnen, zoals ThermoGIS.nl) als naar de warmtevraag (gasgegevens). In eerste instantie op objectniveau en dat op te tillen naar buurtniveau. Dat is in lijn met de keuzes die worden gemaakt in de regionale energie strategieën. Van daaruit wordt gezocht naar een match tussen vraag en aanbod op buurtniveau.

In het gesprek met de zaal komen wat rekeneenheden voorbij over geothermie. Deze dienen altijd per casus opnieuw te worden berekend, maar het geeft een aardig gevoel:

- Bij geothermie kun je rekening houden met 30 graden temperatuurstijging per extra kilometer diepte.
- Een geothermiedoublet tot 3 kilometer kost 15-17 miljoen, inclusief bovengrondse inrichting. Daar komen de kosten voor aansluiting en warmtenet (die kost meer dan de boring) nog bij. De constatering is sowieso dat vaak wordt gesproken over investeren in een geothermieboring, terwijl het aanleggen van een warmtenet (waar geothermie een bron voor kan zijn) veel duurder is en meer impact heeft op de omgeving.
- Op één doublet kun je tenminste 5.000 woningen van warmte voorzien (door het jaar heen). In combinatie met opslag van warmte in de zomer voor koudere tijden zal het aantal woningen hoger zijn.

Tijdens de sessie meldt Frank Schoof van het Platform Geothermie dat de wetgeving wordt aangepast, waarbij afzetcontracten belangrijker worden. Partijen die een opsporingsvergunning aanvragen moeten kunnen overleggen dat ze zekerheid hebben over de afzet van de warmte. De wetgever wil daarmee de overheid een sterkere rol geven.

Een ander onderzoek voor de provincie Overijssel gaat over een viertal cases die zich momenteel in de Overijsselse gemeentelijke praktijk afspelen:

- De keuze voor een individueel of een collectief bodemsysteem (of dan toch een lucht-warmtepomp). In een gemeente in Overijssel wordt in een case onderzocht hoe deze afweging kan worden gemaakt. Huiseigenaren kiezen graag voor individueel en hoe zit het dan met potentie en interferentie? Voor overheden kan het weleens wenselijker zijn om voor een collectief systeem te kiezen, om redenen van interferentie, doorboren van bodemlagen of het onderhoud aan het systeem.
- Cases 2 gaat meer over een industrieterrein, waarin nu warmte wordt vernietigd. Deze warmte kan als restwarmte worden benut, zeker omdat in dit gebied de potenties van WKO en geothermie slecht zijn. Een ondernemerscollectief heeft hier het initiatief genomen.
- Geothermie en HTO: wat doe je met de restwarmte of de aardwarmte in de zomer? Want het liefste houd je het debiet van een geothermie constant. Die zou je bijvoorbeeld als heet water in de bodem kunnen opslaan, zodat je in de winter over meerdere bronnen kunt beschikken bij piekbehoeften. In een gemeente in Overijssel wordt daar onderzoek naar gedaan. Zo wordt onderzocht in welke bodemlaag het hete water kan worden opgeslagen. In deze casus wordt gebruik gemaakt van bestaande warmtenetten.
- In de vierde casus wordt gekeken naar HTO als bron voor een bestaand netwerk.

Integraal werken aan de energietransitie en ondergrond

Gerald Jan Ellen (Deltares) i.s.m. kennisinstellingen

Deze sessie richtte zich op de verbinding en samenwerking tussen nationale kennisinstellingen, het Rijk en decentrale overheden. Welke dilemma's zien we op ons afkomen en welke kennis is er om daarmee om te gaan: hoe zorgen we dat de kennis die beschikbaar is bij kennisinstellingen toegankelijk, toepasbaar en acceptabel is of wordt.

Gerald Jan legt de deelnemers van de sessie eerst uit waar het Veluweberaad over gaat door middel van een korte presentatie. In de kern komt dit neer op het feit dat door decentralisatie en de aankomende omgevingswet er een opdracht ligt voor decentrale overheden. Zo moeten ze om op een meer integrale manier maatschappelijke opgaven in beleid te laten landen: zoals de energietransitie in relatie tot bodem en ondergrond. Echter, door de decentralisatie blijft veel van de kennis op een hoger, abstracter niveau bij bijv. kennisinstellingen. De vraag is hoe je deze kennis kunt ontsluiten en aan welke kennis er behoefte is op dit decentrale niveau. Over deze twee punten gaat deze sessie.

Er wordt aan de deelnemers om input gevraagd aan de hand van een case:

Deze case komt er op neer dat vanuit het Rijk het niet uitgesloten is dat er gas- en delftstofwinning plaats kan vinden in Fryslân, terwijl dit op lokaal/regionaal niveau wel het geval is. Hoe kan je tot argumenten komen hierover binnen je eigen beleid?

De input is opgehaald door middel van het online programma Mentimeter waarmee deelnemers middels hun mobiele telefoon input kunnen leveren die op het scherm wordt getoond en daarna binnen de groep besproken kan worden. Hieronder is per vraag de discussie samengevat:

Vraag 1: Als je aan de slag moet met deze case (als opsteller van de omgevingsvisie), wat wil je dan weten/welke kennis heb je nodig?

Er wordt vanuit de deelnemers allereerst aangegeven dat er niet alleen naar de ondergrond moet worden gekeken, maar ook naar de sociale gevolgen van deze winning en wat de kansen zijn voor de omgeving/regio. Maar ook om hoeveel gas het bijvoorbeeld gaat of wat de ondergrondse structuur is. Hierbij wordt wel aangegeven dat het ook belangrijk is om na te denken over op welk detailniveau je informatie nodig hebt (meer specifiek of meer algemeen). Er wordt aangegeven dat afhankelijk van de fase waarin je zit je het detailniveau bepaalt. Voor sommige details in de ondergrond moet je dit vrij vroeg al specifiek weten. Deze bepalen namelijk de keuzes die je kunt maken en door deze niet in beschouwing te nemen anders verdoe je tijd aan dingen die niet kunnen in de praktijk. Tenslotte is ook technische kennis van toepassing.

Vraag 2: Wat zijn (verwacht je) de belangrijkste belemmeringen om toegang te krijgen tot deze kennis?

Hier wordt aangegeven dat de onafhankelijkheid van de bron van kennis een mogelijke belemmering wordt genoemd. Zo kan het zijn dat de specialisten die de kennis aanleveren een eigen visie hebben op vraagstukken, of technieken die gebruikt moeten worden. Tevens kunnen voor nieuwe kennis en vraag ook ad hoc projecten worden opgezet door RVO waarbij de snelheid bewaard wordt doordat de kennis achteraf gevalideerd wordt. Ook wordt aangegeven dat een mogelijke belemmering is dat men soms ook niet weet waar men heen moet met een vraag (wie moet je aanspreken?). Er wordt wel aangegeven dat het Friese Kennisplatform Bodembeheer een loketfunctie heeft en dat er daarnaast ook een lijst gemaakt zou kunnen worden van onafhankelijke gerenommeerde partijen waar vragen naar toe gestuurd kunnen worden. Dit brengt dan echter wel problemen met zich mee op het gebied van acceptatie van de betrouwbaarheid van deze partijen, en ook wat het betekent als een partij niet op deze lijst staat. Zijn deze dan nog wel te vertrouwen? Hier dient verder over nagedacht te worden: wat is de beste methode om deze 'loketkwesitie' op te lossen? Tenslotte wordt ook aangegeven dat kennis vaak erg verdeeld is en dat transparantie rondom de kennis als gewenst wordt geacht.

Vraag 3: Welke aandachtspunten zijn er volgens jou als het gaat om de acceptatie van kennis (intern en extern) voor deze case?

Allereerst wordt er het belang van een fall-back mechanisme genoemd (hand aan de kraan-principe). Dit betekent dat wanneer er iets misgaat, er meteen ingegrepen kan worden en stilgelegd in plaats van dat het een jaren durend proces wordt. Hierbij moet het financiële risico komen te liggen bij de initiatiefnemer. Ook wordt de communicatie naar bewoners/burgers als belangrijk geacht. Hierbij komt het erop neer dat de informatie waarmee je naar burgers gaat erg duidelijk moet zijn omdat deze bijv. erg zwart-wit kunnen denken, wat tot een verkeerde interpretatie van de kennis kan leiden met alle gevolgen van dien. Ook moeten onzekerheden meer duidelijk gemaakt worden en hierover moet transparant en eerlijk gecommuniceerd worden naar buiten toe. Tenslotte wordt er aangegeven dat de taal vaak opgesloten zit in de sector. Hierdoor kan het misgaan in de vertaling naar bijv. beleid waardoor het lastig is om duidelijk en helder uit te kunnen leggen waar het nou over gaat.

Vraag 4: Welke uitdagingen rondom de bodem en de energietransitie zie je nu in je eigen praktijk?

- Een balans vinden tussen het beschermen en het benutten in het opstellen van een visie voor de energietransitie.
- De discussie die er plaats vindt rondom geothermie.

Terugkoppeling

Dagvoorzitter Leo Hamerlinck sluit de middag af en doet een korte terugkoppeling in samenwerking met referenten die bij het tweede gedeelte van de werksessies zaten (David van den Burg, Frank Schoof en Joost van der Ree). Hierbij werd vanuit de kennisprojecten ingezoomd naar de praktijk.

Gemeente Heerenveen als exploitant van geothermie?

Er zijn weinig mensen bezig met het werkveld. Heerenveen heeft een energiestrategie, maar iedereen bekijkt het vanuit zijn eigen zijn of haar eigen visie en je moet al deze plaatjes samenbrengen binnen een plan.

Integraal werken aan de energietransitie en ondergrond

Kennis zal wel gaan stromen, maar hoe zorgt je dat een geaccepteerde bron van kennis hebt? (betrouwbaarheid van kennis die gebruikt wordt). En waar moet je als gemeenteambtenaar zijn met je kennisvraag? Er is nu een regionaal loket en er komt bij het RVO ook een landelijk loket voor de energietransitie. En hoe communiceer je het naar de bevolking toe, bijvoorbeeld dat je een fall-back mechanisme hebt. Dit valt of staat met een communicatiestrategie.

Potentieonderzoek geothermie voor de provincie Overijssel en de provincie Gelderland

De referent maakt veel van dit soort sessies mee, maar wat hem telkens opvalt is dat het in de bebouwde omgeving vaak over warmtenetten gaat. Je hebt een bronnenstrategie nodig voor wanneer welke bron geschikt is, dit is complex. Daar moet je kennis van te hebben om te weten wat er wel en niet relevant is voor een gemeente. Hoe werkt het? Dat is nog best veel werk, maar er zijn gelukkig ook programma's om de kennis te delen.

De middag werd afgesloten met een borrel, aangeboden door de gemeente Heerenveen.

Alle presentaties van de middagen zijn te vinden in het digitale archief van het Platform Bodembeheer: www.platformbodembeheer.nl
